

91541R

NEW ZEALAND QUALIFICATIONS AUTHORITY
MANA TOHU MĀTAURANGA O AOTEAROA

QUALIFY FOR THE FUTURE WORLD
KIA NOHO TAKATŪ KI TŌ ĀMUA AO!

Level 3 Cook Islands Māori 2021

91541 Demonstrate understanding of a variety of extended written and/or visual Cook Islands Māori texts

Credits: Five

RESOURCE BOOKLET

Refer to this booklet to answer the questions for Cook Islands Māori 91541.

Check that this booklet has pages 2–4 in the correct order and that none of these pages is blank.

YOU MAY KEEP THIS BOOKLET AT THE END OF THE EXAMINATION.

TEXT A: *Tūranga mātūtū (Being strong)*

Tatau i te tua tei tupu ki a Ngā raua ko Rosa no te pau atu i te Ui'anga Tai.

Read the text about Ngā and Rosa's experience. Use it to answer Question One.

Glossed vocabulary

piriaro tīpū poto	crop top
pona tāpitopito	blouse
piripou kākī	jeans
ritīti	receipt

Kua tae a Ngā raua ko Rosa ki roto i teta'i toa kaka'u 'oko māmā. Kua ākara raua i te au kaka'u i runga i te vairanga kaka'u ma te kata marie 'ua 'i to raua mataora. Kare raua e turituri ana inara te akara ua mai ra te tiaki toa ia raua e kua manga taitaia raua. Kua inangaro a Ngā i tetai piriaro tīpū poto e kua inangaro tikai a Rosa i tetai pona tāpitopito te ka manea me aao a ia e tona piripou kākī. Ko te ngai mataora ravaatu kua oko mama teia nga pona. Kare e rauka i a raua te tiaki kia tamata raua i te aao e kua akaraanga mataora raua i te tomoanga mai ki vao mei roto i te ngai tienianga.

Kua tūtaki raua i to raua nga pona e kua rauka mai ta raua ritīti, kua uri mai raua no te akaruke i te aretoa. "E korua ma", kua uri atu te nga tamā'ine ma te tuatua atu, "ko maua?" "Ko 'ai atu ei". Kua kapiki mai te tiaki toa. I taua atianga ra kua akara mai tēta'i au tangata kia raua. Kua kiriti mai a Ngā i tana ritīti e kua pera katoa a Rosa. Kare te tiaki toa e inangaro i ta raua ritīti e kua akaue mai ia raua kia kiriti mai i te au apinga katoatoa i roto i to raua pute kakau e pera katoa ta raua kete. Kua rave raua i tei akaueia mai kia pera ma te akama no te mea te akara mai ra te au tangata ia raua. Kare e apinga keia i kiteaia mai. Kua tonono te tiaki toa i teia nga tamā'ine kia oki raua ki te kainga ma te kore e reo tātara'ara.

Kua akama tikai teia nga tamaine no teia tei tupu. Kua oki atu a Ngā ki te kainga e kua aue atu ki tona mama ma te akakite i tei tupu kia raua ko Rosa. Kua riri tona mama inara kua akakite atu aia kia Ngā i tetai au takainga tana ka rave mei te mea kua manako aia e mea kino ta te tiaki toa i rave. Kua oki atu raua ki te toa ma te akakite i to raua marekakore ki te Manitia e kua anoano raua i tetai tatarara. Kua ariki te Manitia i to raua manako e kua akaue i te tiaki toa kia tatarara kia Ngā e tona mama. Kua mataora a Ngā i te mea e kua rauka iaia te tamaki nona uaorai.

TEXT B: Tere Vai

Tatau i te tua nō runga i tēta'i peu tupuna o Mitiaro ko te Tere Vai ma te ta'anga'anga 'i te reira no te pa'u atu i te Ui'anga Rua.

Read the text about a visitor's experience of the Mitiaro custom *Tere Vai*. Use it to answer Question Two.

Glossed vocabulary

reinga	place to jump from or a place people gather
paina	pine tree (Norfolk pine)
mātakitaki	observe/watch

Te tu nei au ki runga i te reinga teitei rava atu o Vai Tamāroa ma te ruketekete i tōku ngā turi. 'Āku e tiaki nei i te kāpiki ō te amu, "Ka toru." Nā teia ē akakite mai e kia rere ki roto i te vai.

Ko te Tere Vai tēta'i ākono'anga tupuna e rave'ia ana i Mitiaro. Kua āriki au i te patiangā kia rere au 'i mua ake 'i kite ei au i te teitei o te reinga. Kua ui atu au ki tōku Māmā tiaki eaa te teitei i te rere'anga o te vai, kua to'u atu a Māmā ki te pū paina i vao, "Mei runga mai i te kao o te pu paina e tae ua mai ki raro i te one," 'i nā Māmā ei. Auē te teitei e! Noātu rā e kua matakutaku au kua riro te ngāteitei ā tēia ākono'anga e tōku ngakauparau e, kua patī'ia mai au, pāpu meitaki iaku e, ka rauka iaku i te rere. E ma'ata te au rua vai i Mitiaro ko teia rā te vai tāku i kite e teitei tōna rereanga.

Me tae ki te rā o te Tere Vai ka na runga te katoatoa i te torōka e te pātikara matīni no te mea ē rua kiromita mei te oire ki Vai Tamāroa. Ka imene rātou i te au imene tāmataora ma te pātangi i te au apinga akatangi. I te tae'anga te katoatoa ki te rua vai kua tāpeka au i tōku pāreu e kua 'akamānea 'i āku ki te 'ei katu e te ei kakī kakara. Kua rave'ia tēta'i pure e te imene. Kia oti teia kua neke atu au ki runga i te reinga, ko te aronga mātakitaki ka neke atu rātou ki raro i te rua vai mē kore ki te pae ua mai i te ngai rereanga nā rātou e amu mai e ka na muri mai rātou iaku me rere ki roto i te vai. Kua apai katoa au i tōku pu'a kakara e te moina mono'i no te pe'i atu ki roto 'i te vai ei ātinga. 'I toku tuātau Tere Vai e rua ngā māpū tane 'i tū mai ki te pae 'iāku no te mea me kāre au e tae i te rere, nā rāua e mono i tōku ngā'i. Te 'anga'anga 'openga i mua ake ka rere ei au ka pē'i au tōku pu'a kakara e te mono'i ki raro i te vai e ka riro teia, ei akakite ki te aronga mātakitaki kia akamata'ia te amu.

*Oro mai maine e rere ite vai
ka rere taua e
tiritiritiriti ra ra ra
ka tai ka rua ka toru*

Takapini te vaine tini i te rua vai i to ratou tiakianga kia rere au ki roto i te vai ma te amu i teia amu.

Kua rere au. Kua ngākauparau au i teia tei tupu e kare rava te reira e ngaropoina iaku.

TEXT C: *Te putuputu'anga ā te 'Iti Tangata Patipika (The meeting of the Pacific Community)*

Tatau 'i tē kōrero tei tuatua'ia i roto i te uipaanga putuputu'anga ō tē 'Iti Tangata Patipika i Noumea ma te tā'anga'anga 'i tē reira nō te pa'u atu i te Ui'anga Toru.

Read the speech given at a meeting of the Pacific Community held in Noumea. Use it to answer Question Three.

Glossed vocabulary

ōrama	vision
kaveinga	goal
aorangi	ecosystem

Turou 'oro mai ki te Rā o te 'Iti Tangata Patipika. 'I teia ra ka āpi'i'ia koe 'i teta'i tu'anga iti 'ua no runga i teia putuputu'anga e ta rātou 'anga'anga.

Te mea mua, e māmā'ua ta matou ōrama. Kia riro te Patipika 'ei tu'anga moana te ka no'o'ia e te au pātireia ma te 'au, te mataora e te mou, e kia no'o āiteite te katoatoa ma te manamanatā kore ē pera te ora'anga meitaki.

E ma'ata te tūkē 'i rotopū 'i te au peu tupuna ē te au tauturu te kā anoano'ia nō te 26 'enua, 'inārā ka āiteite 'ua te au manamanata tā te pā 'enua ō Oceania ka ārāvei. Teia 'oki tēta'i ākara'anga: E iti 'ua te au 'apinga natura e te mamao katoa 'oki mei ko mai i te au makete mama'ata. Ko tēta'i 'oki e ma'ata te au 'enua rikiriki i roto 'i teta'i au Pātireia meangiti ē ka ārāvei rātou i tēta'i au manamanatā nō te moni ē tupu nei i teia nei ao e pērā katoa i te manamanatā ō te tau'i'anga reva.

Ko te kaveinga mua, kia riro e ko te Pā 'enua Patipika tē kā meitaki mei roto mai i te 'akano'ono'o'anga o te au apinga nātura (te vao rākau, pae tanutanu, vai e te tautai). Kia riro 'oki teia 'anga'anga i te pāruru 'i tō tātou aorangi.

Ko te kaveinga rua, kia 'akapāpu e kia mātūtū te au 'enua Patipika i te tuku i teta'i tuku'anga tika nō rātou 'uā'orai no te tuātau ki mua kia rauka te pāruru i roto i te tuātau manamanatā.

Ko te kaveinga toru, kia kite te 'Iti Tangata Patipika 'i tō rātou tūranga mātūtū. Nō reira ka 'akatinamou mātou i te turu pakari i tā tātou 'ānau māpu nā roto 'i te 'akamou'anga 'i tō mātou 'irinaki'anga ki roto i te pae 'āpii, te 'anga'anga ē pērā katoa te pae rapakau maki.

Kua rauka ainei tā mātou ē umuumu nei? Kare. 'Inārā, tē neke nei te 'anga'anga ki mua mei te 'uipa'anga mua tei rave'ia 'i te mata'iti 1947. Ko te 'apinga pu'apinga, kua rauka te tūranga meitaki 'i te 'akakite'anga ki tō teianei ao nō runga i te tau'i'anga reva ē pērā katoa te au manamanatā ō te au 'enua rikiriki 'i te pae ō te vai inu e pērā te ravakore ō te nga'i tanutanu.

Ei 'akako'uko'u 'i te manako, kua 'akamana te Kumiti ō tē 'Iti Tangata Patipika 'i te tu'anga 'anga'anga ti karanga'ia 'i te reo Papa'ā e 'common house' no Oceania. Kā riro teia 'ei tauturu 'i te au mema o te pa 'enua kia ma'ata atu tō rātou mārāma nō runga i tēta'i ē tēta'i. Ka rauka 'oki 'i reira 'i a rātou te 'anga'anga kāpiti 'i te kimi'anga 'i te rāvenga nō te 'akaiti mai 'i te au manamanatā ē tupu nei ki tō tātou pā 'enua ē kā tu'a'ia te meitaki ki te pā 'enua katoatoa.

Acknowledgements

Dépliant produit par la Communauté du Pacifique, 95 Promenade Roger Laroque, 98848 Nouméa Discours du guide - Journée Portes Ouvertes du Communauté du Pacifique – 08/07/18
www.nouvelle-caledonie.gouv.fr/.../CPS-Secretariat-general-de-la-Communaute-du-Pacifique
https://www.fr.wikipedia.org/wiki/Communauté_du_PacifiqueS Accessed 2019